

УДК 334.71

Конрад Ю.В.

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський національний торговельно-економічний університет

АНАЛІЗ ПОТОКІВ ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ У ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ

У статті розкрита сутність глобальних ланцюгів створення вартості (ГЛСВ) та визначено, що в умовах інтенсифікації процесів глобалізації виробництва посилюється роль циркуляційної торгівлі в рамках ГЛСВ, що ускладнює процес визначення країн походження валової доданої вартості (ВДВ). Ідентифіковано ключові фактори, що впливають на структуру валової доданої вартості у валовому експорті, до яких належать: розмір та структура економіки країни, а також структура експорту. В результаті порівняння рівнів розвитку та структури економік окремих країн отримано висновок, що в розвинених країнах переважає валова додана вартість вітчизняного походження, тоді як в експорті країн, що розвиваються більша частка належить іноземній доданій вартості. Аналіз руху товарних потоків в Україні підтвердив загальносвітову тенденцію, а також показав, що питома вага вітчизняної доданої вартості більша в галузях добувної промисловості, тоді як в галузях переробної промисловості в експорті переважає частка іноземної доданої вартості.

Ключові слова: глобальні ланцюги створення вартості, валова додана вартість, іноземна додана вартість, структура економіки, валовий експорт.

АНАЛІЗ ПОТОКОВ ВАЛОВОЙ ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ИНТЕГРАЦИИ В ГЛОБАЛЬНЫЕ ЦЕПОЧКИ СОЗДАНИЯ СТОИМОСТИ

Конрад Ю.В.

В статье раскрыта сущность глобальных цепочек создания стоимости (ГЦСС) и определено, что в условиях интенсификации процессов глобализации производства усиливается роль циркуляционной торговли в рамках ГЦСС, что усложняет процесс определения стран происхождения валовой добавленной стоимости (ВДС). Идентифицированы ключевые факторы, влияющие на структуру валовой добавленной стоимости в валовом экспорте, к которым относятся: размер и структура экономики страны, а также структура экспорта. В результате сравнения уровней развития и структуры экономик отдельных стран получено вывод, что в развитых странах преобладает валовая добавленная стоимость отечественного происхождения, тогда как в экспорте развивающихся стран большая часть принадлежит иностранной добавленной стоимости. Анализ движения товарных потоков в Украине подтвердил общемировую тенденцию, а также показал, что удельный вес отечественной добавленной стоимости больше в отраслях добывающей промышленности, тогда как в отраслях перерабатывающей промышленности в экспорте преобладает доля иностранной добавленной стоимости.

Ключевые слова: глобальные цепочки создания стоимости, валовая добавленная стоимость, иностранная добавленная стоимость, структура экономики, валовой экспорт.

ANALYSIS OF STREAMS OF GROSS VALUE ADDED IN UKRAINE
IN THE CONTEXT OF INTEGRATION TO GLOBAL VALUE CHAINS

Konrad Y.

The article reveals the essence of global value chains (GVC). It is determined that in the context of the intensification of globalization of production processes, the role of circulating trade within the framework of the GVC is intensified. It complicates the process of determining the countries of origin of gross value added (GVA). The key factors influencing to the structure of gross value added in gross exports were indicated. There are: size and structure of the economy, structure of exports. As a result of the comparison of the levels of development and the structure of the economies of individual countries, it was concluded that in developed countries the gross value added of domestic origin is predominant, while in the exports of developing countries there is greater part of foreign value added. Analysis of the movement of commodity flows in Ukraine confirmed the global trend, and also showed that the share of domestic added value is greater in the extractive industries, whereas in the processing industries, prevails the share of foreign value added in exports.

Keywords: global value chains, gross value added, foreign value added, economic structure, gross exports.

Постановка проблеми. В умовах посилення процесів транснаціоналізації виробництва дедалі більша увага науковців зосереджується на ідентифікації чистої доданої вартості, визначенні країн походження доданої вартості та очищення товарних потоків від подвійного рахунку. Так, за даними різних світових організацій лібералізація світової торгівлі та зростання ролі різних форм та видів міжнародної економічної та промислової взаємодії призвели до того, що питома вага подвійного рахунку сьогодні коливається в межах 28-31% [1]. З огляду на це аналіз потоків валової доданої вартості в контексті включення національних підприємств у глобальні ланцюги доданої вартості набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в аналіз функціонування глобальних ланцюгів створення вартості, а також дослідження руху товарних потоків та доданої вартості здійснили такі вітчизняні та зарубіжні науковці як: Д. Хуммельс, Дж. Іши [2], Р. Купман, З. Вонг [3], А. Пономаренко, К. Мурадов [4], Моторин Р.М., Приходько К.Р. [5] та інші.

Мета статті. Метою статті є аналіз потоків доданої вартості в контексті включення економік окремих країн у глобальні ланцюги створення вартості.

Виклад основних результатів дослідження. Глобальні ланцюги створення вартості (ГЛСВ) відіграють все більшу роль, оскільки є головною складовою створення світового валового продукту. Це сформовані механізми формування доданої вартості в процесі переходу від однієї технологічної ланки до іншої в рамках створення кінцевого продукту, у виробництві якого задіяні підприємства різних країн. Дослідження останніх років показують, що ГЛСВ стають рушійною силою в трансформації країн, що розвиваються, оскільки створюються умови для диверсифікації та модернізації їх економік, відкривається доступ до нових ринків та ноу-хау. За даними звіту спільно підготовленим ОЕСР, ВТО, ЮНКТАД за останні два десятиріччя рівень участі країн у ГЛСВ збільшився в середньому на 8-12% [1], при чому найбільше зросла частка країн, що розвиваються.

В таких умовах значно збільшилось значення феномену циркуляційної торгівлі, або інакше кажучи реімпорту проміжних компонентів у складі готової продукції, який лежить в основі існування ГЛСВ, що викликало велику кількість непорозумінь, пов'язаних із виникненням подвійного рахунку руху таких проміжних компонентів, а також появою складнощів із визначенням країни походження товарів. Нарощення обсягів циркуляційної торгівлі значно викривляє дані щодо статистики руху товарів та структури світової торгівлі.

Результати досліджень Д. Хаммелсона, Дж. Іші та К. Йї підтвердили той факт, що випереджаюче зростання світової торгівлі пояснюється саме фрагментацією виробництва, а якщо точніше то зростанням частки торгівлі товарами проміжного споживання для виробництва продукції, що спрямована в подальшому на експорт [2]. Саме тому сьогодні основні зусилля науковців в цій сфері спрямовані на розподіл торговельних потоків країн, виокремлення валової доданої вартості (ВДВ) створеної всередині країни та іноземної доданої вартості у валовому експорті, а також у загальній структурі вартості продукції в різних сферах економічної діяльності.

Так, на співвідношення власної та іноземної валової доданої вартості в експорті чинить вплив ряд факторів, що на пряму залежить від рівня економічного розвитку країни. До них належать: 1) розмір економіки країни; 2) структура економіки країни; 3) структура експорту країни (рис. 1) [3; 6].

З рис. 1 видно, що власна додана вартість переважає в економіці великих країн та/або в країнах, де найбільшу частку в структурі економіки займає первинний сектор. Однак існують і певні виключення. Так, такі великі економіки як США, Китай, Німеччина та Японія в більшості спеціалізуються на продукції вторинного та третинного секторів, однак в їх структурі переважає частка вітчизняної доданої вартості (на рис. 1 ця ситуація зображена пунктирною лінією), що пояснюється тим, що для цих країн з однієї сторони досить важливою є економічна безпека і вони обмежують імпорт продукції з метою захисту національного виробника. З іншої сторони, з точки зору участі у ГЛСВ вони є в більшості постачальниками проміжної продукції різного ступеня складності в інші країни, які є реципієнтами.

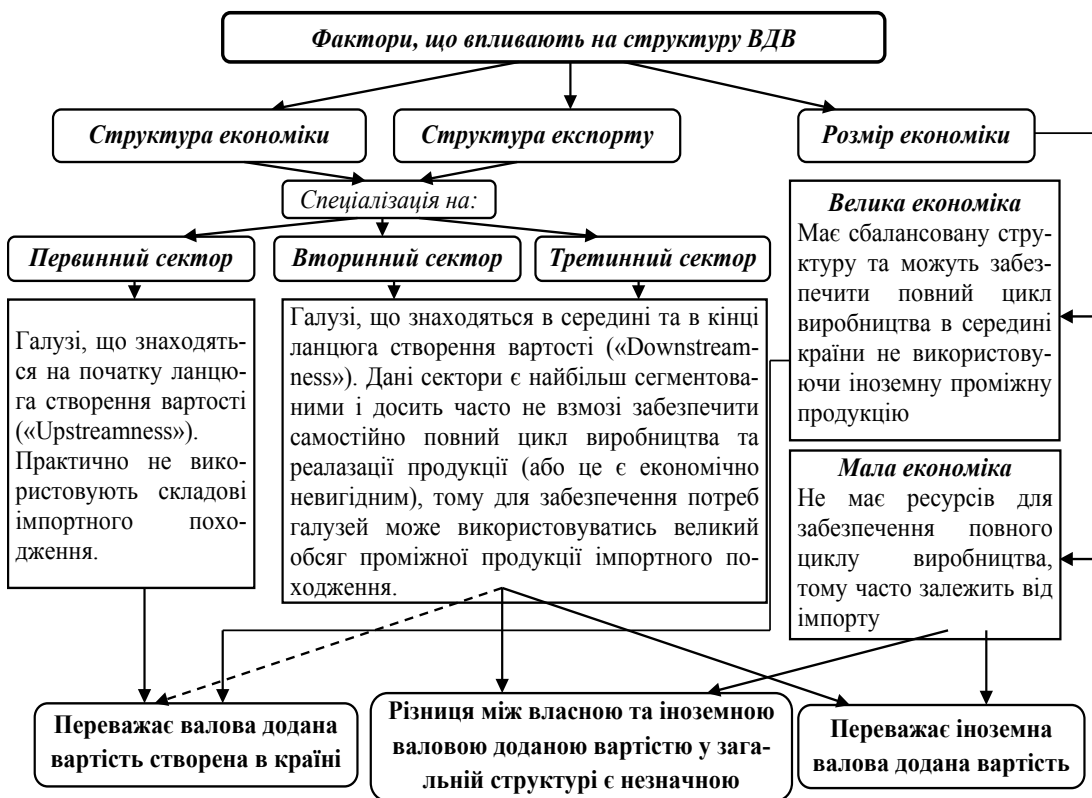

Рис. 1. Фактори впливу на структуру валової доданої вартості країни

Джерело: побудовано автором за даними [3; 6]

Підтвердженням цього є аналіз, проведений провідними фахівцями ЮНКТАД у 2014 р. Він показав, що на глобальному рівні середнє значення показника іноземної доданої вартості у валовому експорті країни складає близько 28% [7]. Для розвинених країн цей показник дорівнює 31%, що є трохи вищим за середній по світу, і означає, що більшою є і залежність експорту даних країн від імпоротної складової [1; 4, с. 44-45]. Однак, слід зауважити, що на загальну картину здійснює значний вплив зовнішня торгівля в межах високоінтегрованої економіки країн ЄС, на яку припадає близько 70% міжнародної торгівлі. Через це середнє значення питомої ваги іноземної доданої вартості в експорті країн, що розвиваються хоча і є нижчим за середній рівень в світі (25%), разом з тим він вищий за аналогічні показники США та інших східних країн [7]. (рис. 2).

Таким чином, сукупний експорт більшості великих розвинених країн, а також країн-експортерів природних ресурсів складається в більшості із власної доданої вартості: США (89%), Бразилія (87,3%), Японія (87,8%), Австралія (88,6%), Росія (98,8%) тощо. Іншою є картина в країнах,

— Середнє значення питомої ваги іноземної доданої вартості у валовому експорті в світі (28%)

..... Середнє значення питомої ваги іноземної доданої вартості у валовому експорті в країнах, що розвиваються (25%)

- - - Середнє значення питомої ваги іноземної доданої вартості у валовому експорті в країнах, що розвиваються (31%)

Рис. 2. Середнє значення питомої ваги іноземної доданої вартості

Джерело: складено автором за даними [7]

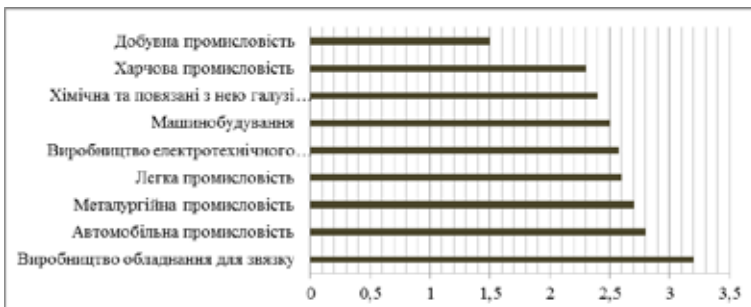

Рис. 3. Довжина глобальних ланцюгів створення вартості за окремими галузями промисловості

Джерело: складено автором за даними [1]

що розвиваються, які наразі є двигуном поширення ГЛСВ. Так, частка власної доданої вартості у сукупному експорті Мексики складає 51,7%, Тайвані 59%, Малайзії 59,5%, Таїланду 60,3%, В'єтнаму 63%, Китаю 63,6%, Південної Кореї 66,1%, країн східної Європи 69,3%, все останнє складає додана вартість іноземного походження [6].

Що стосується окремих великих країн-експортерів, то тут ситуація ще більш диференційована. Країни з емними ринками (США, Японія) і значним сировинним компонентом в експорті (Росія, Саудівська Аравія) мають найменший показник іноземної доданої вартості. За рахунок внутрішньої доданої вартості (ВДВ) формується 82-91% їх експорту [4, с. 52-53]. Наприклад, незважаючи на активну зовнішньоекономічну діяльність американських ТНК, питома вага іноземної доданої вартості в експорті США всього 11%, що відображає значну роль національних виробників в експорті, а також широкі можливості фрагментації процесу створення вартості всередині США. Країни з невеликими ринками і глибоким залученням в ГЛСВ (Гонконг, Сінгапур, Бельгія і ін.) навпаки, мають найменшу питому вагу внутрішньої доданої вартості (36-56%).

Між країнами ЄС також є суттєві відмінності в рівні включення у ГЛСВ, хоча в середньому для них усіх характерна, як вже було зазначено, досить висока питома вага іноземної доданої вартості в торгівлі. Згідно з даними Світового Банку, найбільш включені в ГЛСВ Бельгія, Нідерланди, Великобританія, Німеччина. Наприклад, 39% експорту Німеччини складають імпортовані напівфабрикати, компоненти, матеріали, а у Нідерландів і Бельгії більше половини експорту становить вартість, створена в інших країнах [8].

Аналіз руху доданої вартості у складі торговельних потоків, показує, що стрімке зростання експорту більшості країн, що розвивається, до яких належить і Україна, пояснюється їх високою спроможністю обробляти та переробляти проміжні компоненти, що були імпортовані з країн-партнерів та використовуються для виробництва експортної продукції.

До галузей, що є найбільш фрагментованими, тобто поділеними на ланки глобального виробничого процесу, належать виробництво телекомунікаційного обладнання, автомобільна промисловість, металургія, легка промисловість, виробництво електротехнічного устаткування, найкоротшими є ланцюги у добувній промисловості, що пояснюється відсутністю необхідності поділу виробничого процесу (рис. 3) [1].

Збільшення ланок виробництва та подальше подрібнення фрагментації призводить до подовження ГЛСВ, змін в структурі економіки, розширенню виробництв, в результаті чого можуть виникати нові види економічної діяльності підприємств, або змінюватися структурна організація цілої системи.

Важливим етапом в аналізі руху товарних потоків є аналіз співвідношення власної доданої вартості та імпортової у структурі сукупного експорту (табл. 1).

Розраховані дані в табл. 1 підтверджують загальносвітову тенденцію щодо частки власної доданої вартості створеної в невисокотехнологічних і нетехнологічних галузях промисловості. Так, частка власної ДВ у сукупному експорті країни є найбільшою в галузях добувної промисловості і складає в середньому за досліджуваний період 74,62%. Така ситуація пояснюється добре розвиненим наявним ресурсним потенціалом. До того ж збільшення імпортової складової доданої вартості в сукупному експорті в цій сфері вело б до збільшення загальної вартості продукції, що виробляється галуззю. За таким умов вітчизняна продукція була б неконкурентоспроможною на світовому ринку за ціною. Слід також додати, що збільшення вартості продукції в умовах відсутності конкурентної переваги за ціною веде до зменшення валового прибутку підприємств, а отже і їх власників.

Відмінною є ситуація в галузях переробної промисловості. Тут частка власної доданої вартості є значно меншою, ніж у добувній галузі та в середньому складає 40,5%. На фоні аналогічного показника по країнах ЄС частка ДВ в переробній промисловості України є значно вищою,

Таблиця 1. Пітома вага іноземної та вітчизняної доданої вартості у валовому експорті у 2005-2014 рр.

Показник	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	ВДВ	ІДВ	ВДВ	ІДВ	ВДВ	ІДВ	ВДВ	ІДВ	ВДВ	ІДВ	ВДВ	ІДВ	ВДВ	ІДВ	ВДВ	ІДВ	ВДВ	ІДВ	ВДВ	ІДВ
Добувна промисловість	78,83	21,17	78,23	21,77	77,33	22,67	76,87	23,13	77,27	22,73	73,73	26,27	71,1	28,9	71,5	28,5	70,47	29,53	70,87	29,13
Переробна промисловість, в т. ч.:	47,63	52,37	46,52	53,48	46,01	53,99	45,05	54,95	44,05	55,95	37,32	62,68	34,03	65,97	34,54	65,46	34,75	65,25	34,81	65,19
Харчова промисловість	66,2	33,8	65,7	34,3	65,2	34,8	64,4	35,6	63,9	36,1	52,8	47,2	46,6	53,4	47,4	52,6	48,1	51,9	50,2	49,8
Легка промисловість	39,8	60,2	38,1	61,9	38,6	61,4	37,4	62,6	36,8	63,2	26,9	73,1	34,7	65,3	33,3	66,7	35,1	64,9	34,2	65,8
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність	36,3	63,7	35,7	64,3	33,6	66,4	30,3	69,7	31,1	68,9	22,2	77,8	17,9	82,1	18,7	81,3	18,5	81,5	16,6	83,4
Виробництво продуктів нафтоперероблення	41,15	58,85	40,5	59,5	40,4	59,6	39,4	60,6	38,5	61,5	32,3	67,7	24,05	75,95	24,2	75,8	24,15	75,85	24,7	75,3
Хімічна промисловість та виробництво основних фармацевтичних товарів	11,55	88,45	9,9	90,1	9,65	90,35	7,85	92,15	5,15	94,85	5,25	94,75	3,85	96,15	5,4	94,6	5,85	94,15	6,8	93,2
Виробництво гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої продукції	64,15	35,85	63,5	36,5	63,35	36,65	62,3	37,7	60,65	39,35	54,15	45,85	51	49	50,5	49,5	49,65	50,35	50,65	49,35
Металургійне виробництво	48,25	51,75	46,05	53,95	46,05	53,95	45,75	54,25	44,9	55,1	30,3	69,7	20,35	79,65	23,15	76,85	24,1	75,9	23,45	76,55
Машинобудування	34,14	65,86	32,4	67,6	31,94	68,06	31,42	68,58	29,68	70,32	29,76	70,24	25,94	74,06	26,5	73,5	26,02	73,98	24,77	75,23
Виробництво меблів; іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	87,1	12,9	86,8	13,2	85,3	14,7	86,6	13,4	85,8	14,2	82,2	17,8	81,9	18,1	81,7	18,3	81,3	18,7	81,9	18,1

Умовні позначки:

ВДВ – питома вага вітчизняної доданої вартості в експорті;
ІДВ – питома вага іноземної доданої вартості в експорті.

Джерело: розраховано автором за даними [9; 10]

що свідчить в більшості про значну залежність промисловості України від іноземної складової, яка в свою чергу використовується не тільки для задоволення потреб зовнішнього ринку, а й для забезпечення безперервного виробництва з метою задоволення потреб внутрішнього попиту. Так, найбільше значення ІДВ протягом досліджуваного періоду характерне для галузей хімічної промисловості та виробництва основних фармацевтичних товарів, а також для галузі машинобудування.

Висновки. Таким чином можна узагальнити, що найбільше значення іноземної доданої вартості у валовому експорті України належить високо- та середньотехнологічним галузям, які є двигуном економічного розвитку в розвинених країнах. Однак в Україні ці галузі знаходяться в занепаді, а саме виробництво є значно залежним від проміжної продукції іноземного походження. Така ситуація свідчить про технологічну «деградацію» в країні та зменшує питому вагу доданої вартості створеної в країні у міжнародній торгівлі.

За таких умов першочерговим завданням є реалізація стратегії модернізації промисловості в контексті інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості, що дозволить отримати доступ до нових технологій, підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняних галузей промисловості, а також підвищити частку високо- та середньотехнологічних галузей у валовому експорті.

1. ЮНКТАД *Официальный сайт [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: http://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=790&Sitemap_x0020_Taxonomy=UNCTAD%20Home;#6;#Investment%20and%20Enterprise;#640;#World%20Investment%20Report.

2. Hummels D., J. Ishii and K.-M. Yi (2001), «The nature and growth of vertical specialization in world trade», *Journal of International Economics*. Vol. 54. – № 1. – P. 75-96.

3. Koopman R. Give Credit Where Credit Is Due: Tracing Value Added in Global Production Chains / Koopman R., Powers W., Wang Z., Wei Shang-Jin. // NBER Working Paper no 16426, Cambridge: National Bureau of Economic Research. – 2010. – Volume № 16426.

4. Пономаренко А.Н., Мурадов К.Ю. Новая статистика движения добавленной стоимости в международной торговле / А.Н.Пономаренко, К.Ю.Мурадов // *Экономический журнал ВШЭ*. – 2014. – № 1. – С. 43-75.

5. Моторин Р.М., Приходько К.Р. Методологічні підходи щодо вимірювання глобальних ланцюгів доданої вартості в міжнародній торгівлі // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки*. – 2015. – № 5-6 (82-83). – С. 25-36.

6. Baldwin, R., *Global manufacturing value chains and trade rules, in The Shifting Geography of Global Value Chains: Implications for Developing Countries and Trade Policy, World Economic Forum, Geneva*. – 2012.

7. OECD, WTO and World Bank «Global value chains: challenges, opportunities, and implications for policy» / *Report of OECD, WTO and World Bank group*. – 2014.

8. Gereffi, G. and T. Sturgeon, «Global value chain-oriented industrial policy: the role of emerging economies», in D.K Elms and P. Low (Eds.), *Global value chains in a changing world, World Trade Organization, Geneva*. – 2013.

9. Таблиці Виробу-Випуск: Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

10. Платіжний баланс України: Офіційний сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65613.

E-mail: yuliia.konrad@gmail.com